

Iva ANTOVIĆ

NEMATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA I UNESCO - PRIMJER BOKELJSKE MORNARICE I NJENOG KOLA

Ključne riječi: Nematerijalna kulturna baština, Definisanje i zaštita nematerijalnog kulturnog dobra, Relevantni dokumenti UNESCO-a iz oblasti zaštite nematerijalne kulturne baštine, Bokeljska mornarica, Kolo Bokeljske mornarice

UVOD

Prošlost Boke Kotorske obiluje kulturno-istorijskim spomenicima koji predstavljaju biljege od praistorije, ilirskog i grčko - rimskog doba, srednjeg vijeka do najnovijih vremena. Razvoj civilizacije i kulture u svijetu ostavio je vidnog traga u ovoj izvanrednoj prirodnoj luci.

Pomorstvo kao djelatnost ostavlja traga u ponašanju ljudi. Pomorska trgovina i plovidbeni putevi široko su otvorili vrata kulturnim i umjetničkim uticajima, što se vidi po mnogobrojnim spomenicima kulture. Upravo ona slojevitost koja nastaje u spoju mnogobrojnih prekomorskih uticaja i bokeljske tradicije, stvara trezore kulturnog i umjetničkog blaga, kao i spomenike bokeljskog duha koji objedinjuju materijalnu i nematerijalnu kulturnu baštinu.

Djelatnost Bokeljske mornarice, i pored svog značaja nije dovoljno proučena, te predstavlja najvažniji razlog za njeno izučavanje.

Kolo Bokeljske mornarice predstavlja dobar primjer identifikovanog nematerijalnog kulturnog dobra, na osnovu kojeg se može primjenjivati, prema UNESCO-vim konvencijama, koncept zaštite nematerijalne kulturne baštine.

NEMATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA I POTREBE ZAŠTITE

Kulturna baština predstavlja zbir vrijednosti određene sredine. Nju čine materijalna dobra kulturnog, naučnog, istorijskog značaja, te nematerijalizovani oblici čovjekovog stvaralaštva prošlosti. Ovako određena kulturna

baština obuhvata zbir stvaralaštva u kom su naknadno prepoznata spomenička svojstva i zbog kojih se to stvaralaštvo zaštićuje i čuva. Pojedinačni predmeti kulturne baštine predstavljaju zaštićena kulturna dobra.¹

Dakle, baština se ne očitava samo u materijalnom obliku već i u nematerijalnim elementima. Prenosi se s generacije na generaciju, jednako kao i predmeti i mjesta na kojima su opredmećene ideje.

Nematerijalna kulturna baština upravo je ključni segment za prepoznavanje i definisanje ugroženih kulturnih identiteta. Istanbulska deklaracija² ističe nematerijalnu kulturnu baštinu kao zajedničko bogatstvo čovječanstva i temelj kulturnog identiteta. Ona nije statična. Nju čini niz živih znanja i vještina, ali joj prijete nestajanje ili marginalizacija. Stoga treba preduzimati aktivnosti za spas i očuvanje nematerijalne kulturne baštine.

Jedan od oblika nematerijalne kulturne baštine su narodni običaji. Oni su narodno nasljeđe, čije porijeklo seže do najstarije istorije. Zbog posebnih društveno-istorijskih, ekonomskih i geografskih uslova, ovi običaji su se u nekim krajevima sačuvali do naših dana. Razvojem društva, tehnike i znanja oni su izgubili svoje prvobitno značenje, ali se održavaju po tradiciji koja ima duboke korijene i dio su narodne kulture.

Mnogi primjeri pokazuju da se običaji veoma dugo čuvaju i da u promijenjenim društveno-ekonomskim uslovima dobijaju nova značenja. Zbog toga smatramo da ćemo naučnim objašnjenjem pravog značenja pokazati njihovu anahroničnost i veliki značaj u modernom društvu.³

Imajući u vidu vrijednost i ulogu ovakve baštine u procesu zbližavanja ljudi, trebalo bi podstaći i važnost njene zaštite u zajednicama, naročito među mlađim naraštajima. Kulturna različitost, koju uključuje Ustav UNESCO⁴-a, danas je osnova ideje pomenute organizacije.

Danas, zahvaljujući savremenim načinima komunikacije, pružaju nam se brojne mogućnosti za promovisanje, a samim tim i očuvanje nematerijalne kulturne baštine.

U poređenju sa materijalnim kulturnim dobrima koji su predmet Evropske konvencije o kulturi, duhovno, tj. nematerijalno nasljeđe se mnogo teže definiše, pa ga je samim tim i teže zaštititi.

¹ Dragan Bulatović, Baštinstvo ili o nezaboravljanju, Kruševački Zbornik, 11, Kruševac, 2005, str. 15.

² Istanbulska deklaracija ističe nematerijalnu kulturnu baštinu kao zajedničko bogatstvo čovječanstva i, istovremeno, kao jedan od temelja kulturnog identiteta. [www.unesco.org, http://portal.unesco.org/en/ev.php.URL_ID=6209&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html](http://portal.unesco.org/en/ev.php.URL_ID=6209&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html), preuzeto 24. 09. 2002, 11: 40

³ Poreklo i značenje godišnjih običaja, Etnografski muzej Beograd, 1972, str. 34 - 35.

⁴ UNESCO – United Nations Educational, Scientific And Cultural Organization – Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu.

Takva baština je prenošena s generacije na generaciju obogaćivana novim interpretacijama i ponovnim kreacijama.

Narastajuću svijest o potrebi očuvanja kulturnog nasljeđa, a naročito nematerijalnog, potvrdio je veliki broj država koje su pristupile međunarodnim organizacijama, kao što su UNESCO i ICOM⁵.

UNESCO I NJEGOVA ULOGA U ZAŠTITI NEMATERIJALNE KULTURNE BAŠTINE

- KRATAK ISTORIJSKI PREGLED

UNESCO je posljednjih dvadesetak godina na različite načine podržavao i promovisao nematerijalnu baštinu – međunarodnim instrumentima, programima i izdanjima:

- 1972. usvojena je Konvencija za zaštitu svjetske kulturne i prirodne baštine (još su tada neke države izrazile želju za čuvanjem nematerijalne baštine).
- 1973. Bolivija predlaže inicijativu za zaštitu i promociju folklor.
- 1989. UNESCO donosi Preporuke o zaštiti tradicionalne kulture i folklor.
- 1994. UNESCO-ov Program “Živa ljudska blaga” obuhvatio je:
 - Kolekciju tradicionalne muzike svijeta;
 - Priručnik o tradicionalnoj muzici svijeta i muzičkim instrumentima;
 - Atlas ugroženih jezika svijeta;
 - Međunarodnu konferenciju o afričkim politikama vezanim za lingvistiku.
- 2001. Prvo proglašenje remek-djela usmene i nematerijalne baštine čovječanstva.

Maja 2001. godine svečano je proglašeno 19 remek-djela usmene nematerijalne baštine. Međunarodni žiri od 18 članova odlučio je da na listu svjetske kulturne baštine, svojom izuzetnom umjetničkom, historijskom, antropološkom vrijednošću, budu upisana djela iz Afrike, Evrope, Azije kao i Latinske Amerike i Kariba.

- 2003. u oktobru, na 32. zasjedanju Glavne skupštine, pozivajući se na univerzalnu Deklaraciju o ljudskim pravima iz 1948, UNESCO je donio:
 - Međunarodnu konvenciju o građanskim i političkim pravima 1966;

⁵ ICOM – International Council Of Museums – Međunarodni savjet za muzeje.

- Preporuku o zaštiti folkloru 1989;
- Univerzalnu Deklaraciju o kulturnoj raznolikosti 2001;
- Istanbulsku deklaraciju 2002, koju je prihvatio okrugli sto ministara kulture.
- Dakle, na 32. glavnoj sjednici u oktobru mjesecu 2003. godine UNESCO prihvata *Konvenciju o zaštiti nematerijalne kulturne baštine*.
- Ubrzo je održano *Drugo proglašenje remek-djela usmene i nematerijalne baštine čovječanstva*.

Bitno je napomenuti da je ovo drugo proglašenje održano tek nekoliko nedjelja nakon donošenja ove Konvencije, što je donekle i potvrda dvadesetak godina zalaganja UNESCO-a za zaštitu nematerijalne kulturne baštine.

U novembru 2003. od pristiglih je 60 nominacija iz cijelog svijeta je 28 proglašeno remek-djelima usmene i nematerijalne baštine čovječanstva.

- *2005. Treće proglašenje remek-djela usmene i nematerijalne baštine čovječanstva* (prema podacima iz Odjeljenja za nematerijalnu baštinu, za treće proglašenje stiglo je više od 70 nominacija iz cijelog svijeta).

Program proglašenja remek-djela usmene i nematerijalne baštine čovječanstva se sprovodi svake dvije godine.

Ciljevi ovog programa su:

- prepoznati i istaknuti vrijednost nematerijalne kulturne baštine, očuvati je i oživjeti;
- vrednovati i zabilježiti nematerijalnu i usmenu baštinu svijeta;
- podstaći zemlje da izrade nacionalni registar nematerijalne baštine, te da usvoje svoje legalne i administrativne mjere za njenu zaštitu;
- promovisati saradnju lokalnih tradicionalnih umjetnika i nosilaca tradicije u identifikovanju i oživljavanju nematerijalne kulturne baštine.⁶

Oktoobra 2004. godine održana je Generalna konferencija i Skupština ICOM-a (**međunarodne asocijacije koja povezuje muzeje i muzejske profesionalce**) u Seulu, na kojoj je usvojena Rezolucija, nazvana "Seulska Deklaracija ICOM-a o nematerijalnom nasljeđu". Ova Rezolucija podržava UNESCO- vu Konvenciju o zaštiti nematerijalnog kulturnog nasljeđa iz 2003. godine, zatim usvaja više preporuka na nacionalnom, lokalnom i institucionalnom nivou, u vezi prikupljanja, očuvanja i promocije nematerijalnog nasljeđa.

⁶ Rut Carek, *Nematerijalna kulturna baština - UNESCO i njegova uloga*, Informatica museologica, Muzejski Dokumentacijski Centar, Zagreb, 2004, str. 69 - 72.

Za muzejsku profesiju nematerijalno nasljeđe je jedna od najbitnijih oblasti u godinama koje dolaze. Žak Pero, predsjednik ICOM-a kaže da je „Tema dvadeset šestog Međunarodnog dana muzeja od velike važnosti za ove institucije koje na sebe moraju da preuzmu zaštitu i čuvanje neopipljivih formi našeg zajedničkog nasljeđa od prijetnji kulturne homogenizacije”.

UNESCO-VE AKCIJE U VEZI SA ZAŠTITOM NEMATERIJALNOG KULTURNOG NASLJEĐA

Od 1972. godine, kada je usvojena Konvencija o zaštiti svjetske baštine, pa do danas, UNESCO od izuzetne univerzalne vrijednosti izdvaja 830 dobara, od čega je 644 kulturnih, 162 prirodna i 24 mješovita dobra. Crna Gora ima dva upisana kulturna dobra, među kojima je, od 1979 godine, svakako i Kotor.⁷

UNESCO je svoj koncept zaštite proširio i na nematerijalnu i usmenu baštinu čovječanstva smatrajući je jednako vrijednim dijelom.

UNESCO-va preporuka o očuvanju tradicionalne kulture i folklor, usvojena je od strane Generalne Konferencije 15. novembra 1989. godine. Poslije detaljnijeg razmatranja, definisan je akcioni plan za zaštitu duhovnog nasljeđa, u skladu sa Rezolucijom 25 B.2, usvojenom od strane Generalne Konferencije UNESCO-a u novembru 1999. godine. Izvršni odbor UNESCO-a je na generalnoj Konferenciji 2001. godine preporučio da ovu akciju nastavi formulisanjem pravnog akta kojim se postavljaju standardi.

U Opštoj deklaraciji o kulturnoj raznolikosti, usvojenoj od strane UNESCO-a 2001. godine, potvrđuje se da kulturu „...treba posmatrati kao skup distinktivnih duhovnih, materijalnih, intelektualnih i emocionalnih obilježja društva ili društvene grupe, te da ona obuhvata, pored umjetnosti i književnosti, i stilove života, načine zajedničkog življenja, sisteme vrijednosti i vjerovanja”. U deklaraciji je istaknut i akcioni plan za njeno sprovođenje, koji obuhvata i definisanje programskih politika i strategija očuvanja i unaprijeđivanja kulturnog i prirodnog nasljeđa, s posebnim osvrtom na usmeno i duhovno nasljeđe.⁸

Na UNESCO-voj 32. Generalnoj konferenciji u Parizu u oktobru 2003. usvojena je Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine (Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage). Time su i dopunjene već postojeće i davno usvojene konvencije o zaštiti materijalne kulturne baštine.⁹

⁷ www.unesco.org

⁸ Kulturno nasleđe, Izbor najznačajnijih dokumenata Saveta Evrope u oblasti kulturnog nasleđa, Beograd, 2004, str. 448.

⁹ ICOM (International council of museums) News No. 4, 2003, str. 4.

Prema UNESCO-ovoj definiciji nematerijalna kulturna baština uključuje sve oblike tradicionalne i narodne kulture, običaje, jezike, muziku, ples, obrede, slavlja....¹⁰

U kriterije koji se uzimaju u obzir za proglašenje remek-djela usmene i nematerijalne baštine čovječanstva spadaju:

- posebna vrijednost remek-djela kao tvorevine ljudskog kreativnog uma;
- njegova ukorijenjenost u kulturnu tradiciju ili kulturnu istoriju pojedine zajednice;
- uloga remek-djela kao sredstva potvrđivanja kulturnog identiteta naroda i kulturnih zajednica;
- važnost remek-djela kao izvora inspiracije i međukulturalne razmjene te sredstva zbližavanja naroda i zajednica;
- izvrsnost u primjeni prikazanih vještina i tehnika;
- vrijednost remek-djela kao jedinstvenog svjedoka žive kulturne tradicije;
- opasnost od nestajanja tradicije zbog nedostatka sredstava za očuvanje i zaštitu ili zbog procesa ubrzanih društvenih promjena - urbanizacije ili akulturacije.¹¹

Samim tim, objava remek-djela usmene i nematerijalne kulturne baštine čovječanstva nastoji:

- osvijestiti i probuditi pozitivan odnos prema priznavanju vrijednosti usmene i nematerijalne baštine te saznanje o potrebi njenog očuvanja i oživljavanja;
- procijeniti i popisati svjetska nalazišta usmene i nematerijalne baštine;
- podstaknuti zemlje na stvaranje nacionalnih inventara usmene i nematerijalne baštine te na preduzimanje pravnih i administrativnih mjera za njeno očuvanje;
- podsticati angažman tradicionalnih umjetnika i lokalnih aktivnih učesnika, saučesnika te kulture (UNESCO, 2001.).¹²

Imajući na umu te ideje, željeli bismo se osvrnuti na jedan od mogućih modela na kojima bismo mogli primijeniti proces zaštite nematerijalnog kulturnog blaga od velikog značaja. Pokušaćemo pratiti put jednog od segmenata *bokeljske nematerijalne baštine*.

¹⁰ www.unesco.org

¹¹ Rut Carek, Nematerijalna kulturna baština - UNESCO i njegova uloga, Informatica museologica, Muzejski Dokumentacijski Centar, Zagreb, 2004, str. 69 - 72.

¹² Daniel Winfree Papuga, Očuvanje nematerijalnoga: Tko, što, gdje, Informatica Museologica, Muzejski Dokumentacijski Centar, Zagreb 2003, str. 42 - 46.

Članovi Bokeljske mornarice u Kotoru imaju veliku i važnu ulogu u očuvanju i zaštiti jednog od segmenata nematerijalne bokeljske kulturne baštine.

Članovi Bokeljske mornarice, čuvari su i prenositelji tradicije u mnogim oblicima svakodnevnog pomorskog života.

KOLO BOKELJSKE MORNARICE

Kolo Bokeljske mornarice ukazuje na kulturnu, tehničku, i socijalnu vrijednost nematerijalnog kulturnog nasljeđa. Ono danas predstavlja značajan dio "kolektivne memorije i evropskog identiteta". Njegovom stvaranju doprinijeli su prekomorski, mediteranski uticaji.

Obzirom da je Boka Kotorska tokom cijelog Srednjeg vijeka, ostala na tromeđi stalnih sukobljavanja istočne, mediteranske, i zapadnoevropske kulture, sasvim je razumljiva borba starog s novim u pojedinim kulturnoistorijskim razdobljima.¹³ U oblasti materijalne kulture Boke Kotorske mnogo su jasnije i uočljivije ove pojave. Ispitivač je često lišen materijalnih dokaza, izuzev tona ili koraka, koji skoro nikada ne mogu imati onu dokaznu i nepobjedivu snagu arhivske građe. Svaki nematerijalni kulturni oblik, kao ostatak civilizacija i kultura, ne razlikuje od bilo kog materijalnog kulturnog dobra. Naprotiv, predstavlja još veći izazov za razumijevanje i očuvanje tako krhoga i lako izbrisivog segmenta velikog i burnog života Boke Kotorske.

Što, dakle, o životu bokeljskog pomorca možemo saznati na osnovu praćenja tadašnjeg života? Možda upravo ono što je taj život i predstavljao - mirnu konstantu koja je uticala na razvoj grada. Sve to je sabrano i slikovito, da ne kažemo figurativno opisano, u jednom primorskom kolu, Kolu Bokeljske mornarice.

Kolo možemo posmatrati kao lokalnu pojavu oko koje se zakonski njeguje i učvršćuje lokalni identitet grada i njegovih građana. Ništa manje nije važno sagledati ga i kao jedan od vidova komunikacije i međukulturne razmjene na Jadranu i Mediteranu.

MALI ISTORIJAT KOLA BOKELJSKE MORNARICE

Ima mnogo podataka koji govore u prilog činjenici da je Kolo sv. Tripuna veoma stara obredna igra. Porijeklo ove igre vezuje se za datum 13. januar 809. godine kada su kotorski mornari dočekali brod sa moštima sv. Tripuna preuzetih od mletačkih trgovaca. Smatra se da su tada mornari, od

¹³ St. Lazarević, Muzički folklor Boke Kotorske, Spomenik SAN, CIII, Beograd, 1953, str. 240.

veselja, prvi put zaigrali ovo Kolo. Narod vjeruje da se već tada, kao zvanično javno udruženje, formirala korporacija Bokeljske mornarice¹⁴.

DVA ČITANJA AUTORA KOJI SU PISALI O KOLU BOKELJSKE MORNARICE

Iako su nam prvi opisivači tripundanske svečanosti ostavili jako malo podataka o samom Kolu, ipak na osnovu njihovih izlaganja možemo zaključiti da je svečanost u početku bila isključivo religioznog karaktera. Jedan od prvih autora koji je pisao o ovoj svečanosti i ceremonijalu je dr Urbano Raffaeli¹⁵. Iako u svom djelu "Il Ballo di San Trifone", on ne opisuje kako je izgledala ova igra, može se zaključiti da je u pitanju bila čisto obredna igra. Samo sa par riječi, na igru se osvrće i autor djela "La festa di San Trifone", dr Grigorio Zarbarini.¹⁶ On takođe navodi da je u početku svečanost bila čisto religiozna, a da su joj tek kasnije dodate istorijske reminiscencije.¹⁷

Danas se u Kolu mogu vrlo jasno spoznati *dva isprepletana sloja*. Prvi i stariji je obredni i sakralni, drugi je noviji i svjetovni, pod uticajem svakodnevnog života pomoraca.

Prvo čitanje, koje je dosta rasprostranjeno u srednjem vijeku, najbolje je objašnjeno u radovima i predavanjima Miloša Miloševića na temu "Kolo Bokeljske mornarice"¹⁸ kao i u radu Milice Ilijin "Kolo sv. Tripuna ili Kolo Bokeljske mornarice".¹⁹ Posebno je važan navedeni rad Milice Ilijin, koja je, kao uži stručnjak za problematiku narodnih igara, upoređivala Kolo sa sličnim svjetskim srednjovjekovnim igrama, i uočavala analogije sa starijim igrama evropskih naroda. Na osnovu njenog teksta pokušaćemo identifikovati i izdvojiti neke od ključnih činjenica koje ovo Kolo karakterišu kao staru obrednu igru.

Jedan od elemenata koji ukazuje na veliku starinu Kola i govori o njegovom sadržaju i obrednom karakteru bila bi, prije svega činjenica da se ovo Kolo, sve do kraja drugog svjetskog rata igralo isključivo na određen datum, 2. i 3. februara, na dan Sv. Tripuna. Kolo se nikada nije igralo drugom prilikom što jasno ukazuje na njegov obredni karakter.

¹⁴ Milica Ilijin, Kolo sv. Tripuna ili Kolo Bokeljske mornarice, Spomenik SAN, CIII, Beograd, 1953, str. 249.

¹⁵ Dr Urbano Raffaeli, Il Ballo di San Trifone, Zadar, 1844.

¹⁶ Grigorio Zarbarini, La festa di San Trifone, Zadar, 1900.

¹⁷ Milica Ilijin, navedeno djelo, str. 249.

¹⁸ Miloš Milošević, Kolo Bokeljske mornarice, XII vjekova Bokeljske mornarice, Beograd, 1972.

¹⁹ Milica Ilijin, navedeno djelo.

Glavna razlika između narodnih i obrednih igara je, što se narodne igre izvode u svakoj prilici, dok su obredne igre vezane za određene datume, prilike i momente.²⁰ Obredne igre u čitavoj Evropi, uprkos svim zabranama, bile su vrlo rasprostranjene i najviše su se izvodile uoči praznika.

Ono što nam takođe govori u prilog ovoj činjenici, je da Kolo sv. Tripuna izvode samo muškarci. Poznato je da se u starom vijeku, i početkom srednjeg igralo uvijek odvojeno. Mješovite igre su mnogo kasnijeg datuma.

Ako se pođe od obredno-magijskih igara, čije ostatke i danas nalazimo u igračkoj tradiciji našeg naroda, pa i svih Južnih Slovena, vidjećemo da izvođači čine posebna društva zatvorenog tipa, odijeljena po polovima i sa unaprijed određenim funkcijama. Tako i kola sa obredno-kultnom funkcijom pripadaju prvenstveno jednom polu, u našem slučaju muškom.²¹

Ono što možda najviše ukazuje na obredni karakter igre, a sreće se kod igara mnogih naroda, je podvlačenje igrača ispod luka podignutih ruku ("kapija", ili "most") ili ispod niza podignutih ruku ("tunel"). Često ponavljana figura provlačenja, koja se najčešće naziva "most" označava obnavljanje života. Različita provlačenja u Kolu, u našem narodu pokazuju da se tom obredu ranije pridavao veliki značaj. Ta provlačenja vršila su se ne samo kao znak ponovnog rađanja i obnavljanja života, već kao profilaksa, i kao sredstvo za isceljenje, za zdravlje, za čišćenje od čini.²² Ovi elementi Kola se ponavljaju nekoliko puta i u današnjem načinu izvođenja. Ovakve elemente Kola povezujemo ne samo sa posmrtnim, već vrlo često sa svatovskim igrama i igrama za plodnost. Provlačenje u obrednim igrama može biti ispod mačeva, marama, podignutih ruku. Ovaj simbol, koji se provlači kroz skoro sve figure Kola Bokeljske mornarice, predstavlja vječno obnavljanje života, silaženje u tamu i izlaženje na svjetlost.

Možda je najjače naglašena simbolika u XII, posljednjoj figuri, kada u sredinu kola ulaze časnici. Kolo se završava tako što igrači sve više stežu Kolo oko admirala, državnih i vjerskih predstavnika, skidajući kapice i uzvičući "Slava". Ovu igru oko časnika i admirala (ako je prisutan) možemo povezati sa nekadašnjim igranjem oko moštiju svetaca. Igranjem oko moštiju sv. Tripuna, i svetaca uopšte, tražila se veza između živih i umrlih, kako bi se izmolila božja milost i zaštita od demona.

Ovakvo igranje oko moštiju kasnije je zamijenjeno igranjem oko časnika i danas ima simboliku odavanja počasti i vezu sa onima koji predstavljaju crkvu i državu. Ovdje svakako treba napomenuti Jirečekovo²³ zapaža-

²⁰ Ljubica i Danica S. Janković, Prilog proučavanju ostataka obrednih igara u Jugoslaviji, SAN, CCLXXI, Etnografski institut, Beograd, 1957, str. 25.

²¹ Olivera Mladenović, Kolo u Južnih Slovena, Beograd, 1973, str. 102.

²² Ljubica i Danica S. Janković, n. d, str. 7.

²³ K. Jireček – J.Radonić, Istorija Srba, II, Beograd, 1952, str. 293 - 294.

nje da se uoči velikih praznika u srednjem vijeku, bez obzira na zabrane, u crkvi igralo "kraj svega što su zabranjivali stari crkveni sabori". Jireček smatra da je Kolo Bokeljske mornarice ostatak sličnih starih običaja.²⁴

Igre sa obrednom namjenom izvode se pretežno u krugu, bez obzira da li je to kružna otvorena ili zatvorena povorka, ili lanac povezanih igrača u zatvorenom ili otvorenom kolu. Iz mnogih primjera može se vidjeti da se kolom obredno opasuje ili zaokružava hljeb, pogača, trpeza, korpa s jajima, kuća, crkva, rodno drvo, vatra, najmiliji član porodice, mlada, mladoženja. U magijsko-obrednom smislu zaokruživanje predmeta, životinje, ili čovijeka, ima plodosno ili borbena-zaštitno svojstvo.²⁵

Takođe postoji vjerovanje da se ranije kolom stvarala mistična veza između igrača i onoga ko se obigrava. Vjerovalo se u njihovo uzajamno duhovno prožimanje. Takođe u nekim našim krajevima postojala je i moralna funkcija kola. Kolom se ukazivalo naročito poštovanje neke osobe, tako što bi igrači opkolili i igrajući pratili do kuće određenu osobu. Sve ove pojave su vjerovatno ostatak nekadašnjih obreda i vjerskog kulta koji je u feudalno doba prešao na plemiće, a kasnije i na druga ugledna lica. Izgleda da se oblik pojedinih obrednih igara do danas sačuvao, ali sa promijenjenom i izbljedjelom funkcijom koja se danas teško čita.²⁶

Iako su Kolo spominjali brojni pisci koji su se bavili Bokeljskom mornaricom, ipak je mali broj onih koji su pokušali da neposredno naučno otkriju njegovu sadržinu. Jako je bitno napomenuti da su mnogi autori, čak i teolozi koji su pisali o Kolu Bokeljske mornarice, zanemarivali duhovnu dimenziju Kola. Tako i pored ovog obrednog i sakralnog sloja u Kolu postoji i *drugi*, laički i znatno mlađi sloj koji govori i karakteriše svakodnevni život pomoraca. Bokeljski mornari su Kolu dali svoj duh i staleško obilježje time što su pojedinim figurama izrazili svoju vojničku disciplinu, vještinu mornarskog prestrojavanja, kao i simboliku svoga poziva. Tako petom figurom, Kolom mornari formiraju sidro - simbol pomorstva.

Pavao Butorac u svom djelu "Tripunjdansko kolo"²⁷ ističe u Kolu neke imperativne pomorske profesije kao što su solidarnost u olujama i bitkama na moru, disciplina i svakodnevni mornarski život. Imena figura takođe ukazuju na takva laička tumačenja Kola. Tako se u tekstu spominju figure kao što su vrtlog, neprava i prava veriga, sidro, ušpug....

Butorac Kolo smatra isključivo tvorevinom bokeljskih mornara, koji su ga tokom vremena svjesno stvorili i povezali sa proslavom. Međutim,

²⁴ Miloš Milošević, navedeno djelo, str. 186.

²⁵ Ljubica i Danica S. Janković, n. d, str. 7.

²⁶ Milica Ilijin, Narodne igre u Boki Kotorskoj, Spomenik SAN, CIII, Beograd, 1953, str. 250.

²⁷ Pavao Butorac, Tripunjdansko kolo, Kotor, 1941.

ovakvo tumačenje Kola, pojedinih figura i samog običaja ne predstavlja samu suštinu stvari, i često je u suprotnosti sa prirodnim razvojem opšteg procesa narodnog stvaralaštva.

Prateći tekstove Milice Ilijin i Pava Butorca pokušali smo doći do zanimljivih i značajnih rezultata, prema kojima se u Kolu, pored novijih elemenata iz svakodnevnog života na moru, može izdvojiti i jedno staro obredno jezgro, sa figurama punim simbolike. Takva slojevitost daje ovim starim zaboravljenim fenomenima posebnu kulturnu i životnu draž.

Na kraju, na osnovu navedenih radova, možemo zaključiti da je Kolo isključivo obrednog karaktera i da je tokom vremena dobilo svoj specifični karakter i oblik igre, kroz koju se još uvijek provlače elementi obrednih igara.

ZAKLJUČAK

Ovim radom nastojali smo da istaknemo značaj kulturnog bogatstva ove organizacije jer ona čini zajedničko nasljeđe čije je očuvanje suštinski važno u postizanju evropskog jedinstva.

Kolo Bokeljske mornarice vjerovatno je jedan od najboljih primjera očuvanja kulturnog identiteta određenih sredina, jer predstavlja istinsko svjedočanstvo kulture i tradicije jednog podneblja.

Ono je, doista rijedak primjer u vremenu opšteg zaborava, nestanka tradicionalnih formi i stvaranja sasvim novih pojava oblika koji nemaju utemeljenje u tradiciji. To možemo sa velikom sigurnošću da tvrdimo jer smo uzeli u obzir istraživanja na širim prostorima Evrope, gdje smo ustanovili da je vrlo malo sličnih primjera.

Vrijednost Kola Bokeljske mornarice je u tome što ono predstavlja jedinstveno svjedočanstvo žive kulturne tradicije koja je ostavila neizbrisiv trag u kulturološkoj slici sredine u kojoj je nastajala i trajala.

Na kraju napominjemo da smo našim radom pokušali da zaokružimo jedan, nedovoljno proučen, segment djelovanja Bokeljske mornarice i predstavimo ga u vidu rada koji kao cilj postavlja identifikaciju ovog kulturnog dobra kao nematerijalnog oblika od izuzetnog značaja. Samom identifikacijom Kola Bokeljske mornarice nadamo se da ćemo podstaknuti buduće istraživače da ovo kulturno dobro dokumentuju i čuvaju zapise o njemu, ali i da podstiču prenošenja i zaštitu u njegovim izvornim sredinama. Ovakva i slična kulturna dobra treba da budu priznata kao komponente kulturnog identiteta i izvori inspiracije i stvaralaštva budućih generacija.

Iva Antović

**IMMATERIAL CULTURAL HERITAGE AND UNESCO
- EXAMPLE OF THE BOKA FRATERNITY OF SEAMEN
AND ITS RING DANCE**

Summary

Regarding the fact that immaterial cultural heritage, the same as the material, presents irreplaceable expression of wealth and versatility of European cultural heritage, the subject of the research of this paper is the immaterial cultural heritage as a relic of civilisation achievements of the past of our environment. When observing and studying the immaterial cultural past, the topic is here restricted to the issue of at present preserved form of cultural heritage, and in particular one of the existing forms of activity of the Boka Fraternity of Seamen – its Kolo (Ring Dance).

In the introductory part of the paper the significance of the cultural wealth of the organization is stressed because it presents the common heritage whose preservation is an essentially important factor in achieving European unity. Another motive for dealing with this topic is constantly growing number of world and European associations whose task is to study and protect culture, and therewith the number of projects and conventions of those organizations that show ever more interest in immaterial cultural heritage.

The second chapter presents an outline and definition of the cultural heritage, which is reflected both in material and immaterial form. It also explains the notion of immaterial cultural heritage and emphasizes the importance of its preservation and protection.

Since the latest cultural study trends have started putting into focus immaterial cultural heritage, and UNESCO is one of the significant champions of that process, the next chapter, through a short historic review, as well as through the campaigns concerning the protection of cultural heritage, deals just with UNESCO and its roll in the protection of immaterial cultural heritage.

As the Kolo of the Boka Fraternity of Seamen shows technical and social value of immaterial cultural heritage, it now presents an important part of “the collective memory and European identity”. Therefore the next chapter of this work is dedicated to the immaterial segment of the Boka cultural heritage, to “the Kolo of the Boka Fraternity of Seamen”. This chapter is divided into three smaller segments. The first segment explains that Kolo can be observed as a local feature around which the local identity of the town and its inhabitants is legally nurtured and secured, but we must also observe it as one of the aspects of media communication and intercultural exchange on the Adriatic and Mediterranean. The next segment presents a short history of the Kolo of the Boka Fraternity of Seamen, as dictated by the original sources.

Although the Kolo is mentioned by numerous writers dealing with this organization, the number of those who tried to find its substance in an immediate scientific mode was small. It is really essential to mention that many authors, even theologians, who wrote about the Kolo of the Boka Fraternity of Seamen, neglected the spiritual dimension of Kolo. Beside the ritual and sacral layer, Kolo contains another, layman and much more recent layer telling about the life of seamen. Those two intertwined in the Kolo of the Boka Fraternity of Seamen, as well as the analyses of the text by the authors who studied these themes, are clearly expounded in the last unit of the third chapter of the work.

At the very end, in the conclusive consideration, it is stated that such approach to the theme was an attempt to encompass the insufficiently studied segment of the activity of the Kolo of the Boka Fraternity of Seamen and present it in the form of a work whose objective is the identification of this cultural wealth as immaterial form of cultural heritage of rare significance.